

JISMONIY MADANIY - SOG'LOMLASHTIRISH DASTURLARINI LOYIHALASHNING TERMINOLOGIK APPARAT VA IJTIMOIIY-HUQUQIY ASOSLARI

Toirjonov.E.I.

Andijon davlat universiteti

**Jismoniy madaniyat faqulteti o’qituvchisi,
3-bosqich doktoranti.**

Annotatsiya: Maqolada sog'lomlashtirish texnologiyalarining mazmun mohiyati, maqsad, vazifalari hamda jismoniy tarbiya va sportda sog'lomlashtirish texnologiyalarining dolzarbligi, ahamiyati uning bugungi kunda sog'lom turmush tarzini shakllantirish.

Pedagogik oliy ta'lim muassasalari talabalarining jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish faoliyati tizimini takomillashtirish hamda talabalarni kun davomida, aqlan va jismonan o'zini yahshi tutishi ish unimdorligini oshirishdagi jismoniy harakatlanish funksiyalari ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Jismoniy amaliyot, pedagogik jarayon, ijtimoiy faollik, jismonan yetuklig, Jismoniy tarbiya, Jismoniy madaniyat.

Abstract: In the article, the essence, purpose, tasks of wellness technologies, as well as the relevance and importance of wellness technologies in physical education and sports in the formation of a healthy lifestyle today.

The functions of physical movement in improving the system of physical education and wellness activities of students of pedagogical higher educational institutions and improving the work productivity of students during the day, mentally and physically, have been scientifically substantiated.

Key words: Physical practice, pedagogical process, social activity, physical maturity, Physical education, Physical culture.

Абстрактный: В статье рассматриваются содержание, цели, задачи оздоровительных технологий, а также актуальность, значение оздоровительных технологий в физической культуре и спорте для формирования здорового образа жизни сегодня.

Научно обоснованы функции физической мобильности в совершенствовании системы физкультурно-оздоровительной деятельности студентов педагогических высших учебных заведений и повышение производительности труда студентов в течение дня, умственного и физического совершенствования.

Ключевые слова: Физическая практика, педагогический процесс, социальная активность, физическая зрелость, Физическое воспитание, Физическая культура.

Kirish. Ilmiy izlanishlarning har birida tadqiqotning yechimida muhim rolni tushunish apparatining universalligi egallaydi. Qo'llaniladigan tushunchaning terminologik ma'nosining tushunarli bir xilligi, ta'rifning optimal qisqaligi va lingvistik to'g'riligi tadqiqot muammolarini samarali yechishga imkon beradi. Lekin taniqli olimlar va boshqalarning ta'kidlashlaricha, jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasida ma'lum (belgilangan) tushunchalarning terminologik talablariga amal qilinmaydi.

Jismoniy madaniyatda sog'lomlashtirish "madaniyat", "salomatlik", "salomatlik madaniyati" va boshqalarning asosiy tushunchalarini tushunish borasida yagona nuqtai

nazarning yo'qligi shundan dalolat beradi, bu esa o'quv fanlari tarkibini aniqlashning turli yondashuvlariga va natijada ta'lim-tarbiya ishlari sifatining pasayishiga olib keladi.

"Jismoniy madaniyat", "sport" kabi tushunchalar tahliliga murojaat qilaylik. Ilmiy manbalarning turli ma'lumotlar bazalarini o'rganayotganda, tibbiy- ijtimoiy va ijtimoiy-psixologikdan tortib, qonunchilikka qadar bu kategoriyalarni kamida ikki nuqtai nazardan talqin qilish mumkinligini aniqladik.

Shunday qilib, jismoniy madaniyat va sportni: birinchidan, ikki mustaqil, alohida tushuncha sifatida; ikkinchidan, sportni jismoniy madaniyat sharoitida tahlil qilish, ya'ni sportni ajralmas qismi, jismoniy madaniyatning tarkibiy qismi deb hisoblab ko'rib chiqish mumkin. Shunday qilib, qonunda jismoniy madaniyat umumbashar madaniyatning bir bo'lagi ekanligi aytib o'tilgan, bunda inson qobiliyatlarini, jismoniy va intellektual rivojlantirish, jismoniy faolligini oshirish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish maqsadida jamiyat tomonidan yaratilgan va foydalaniladigan qadriyatlar, normalar va bilimlar to'plami (birligi) ekanligi aytib o'tilgan. Holbuki, sport musobaqalar shaklida rivojlangan ijtimoiy-madaniy faoliyat sohasi (sport to'plami) va ularga insonni tayyorlashning maxsus amaliyoti hisoblanadi. Boshqa tomondan, aynan shu qonunda jismoniy madaniyat sportni tarkibiy qismi sifatida o'z ichiga olganligi qayd etilgan: "Sport – jismoniy madaniyatning tarkibiy qismi bo'lib, tarixan musobaqalar faoliyati va sportchilarni musobaqalarga maxsus tayyorgarlik ko'rinishida shakllangan".

V.A.Smirnov ning tasdiqlagan so'zlariga ko'ra, talaba yoshlarning jismoniy madaniyat va sporti juda murakkab va ko'p qirrali ijtimoiy institut bo'lib, unda sog'liqni saqlash texnologiyalarini shakllantirishda kamida ikkita daraja farqlanishi (ajratish) mumkin. Birinchidan, bu tashkiliy daraja bo'lib, u normativ huquqiy aktlar to'plami, shuningdek, yoshlar o'rtasida jismoniy madaniyat va sportni rivojlantirish maqsadida yoshlar bilan ishlashni tartibga soluvchi va amalga oshiruvchi xalqaro, davlat va ommaviy tuzilmalar tizimidir. Ikkinchidan, sog'liqni saqlash faoliyatlarini texnologik ta'minlashga hissa qo'shadigan texnologik daraja.

Talabalar sportini boshqarishning hozirgi bosqichi ikkita muhim tarkibiy qismning o'zaro bog'liqligini o'z ichiga oladi: bir tomondan, yuqori samarali sport turlari (yuqori, professional sportda) davlat va mintaqaviy darajada nazorat hamda boshqariladigan sport turi sifatida; boshqa tomondan, ommaviy sport (barcha uchun sport) nazorat qilinadigan sport turi sifatida va karerasi tuman hokimiyatlari darajasida boshqariladigan. Shu bilan birga, tuman hokimiyatlari tomonidan yoshlar sportini boshqarishning asosiy maqsadi turli jamoat tashkilotlari va ixtisoslashtirilgan jismoniy madaniyat va sport muassasalari faoliyatini yosh avlodlar o'rtasida ommaviy sportning shakllanish va rivojlanishiga yo'naltirilganligini ta'minlashdan iborat.

Yoshlarni ommaviy jismoniy madaniyat va sport tarbiyasi va sog'liqni saqlash ijtimoiylashuvi tizimini yaratishning asosiy yo'nalishlari:

1) ommaviy yoshlar sporti va jismoniy madaniyatni boshqarish bo'yicha tashkiliy tuzilmalarni ishlab chiqish va shakllantirish;

2) yoshlar muhiti (orasida)da jismoniy madaniyat va sport bilan shug'ullanish tizimini takomillashtirish;

3) jismoniy madaniyat va sportning tashkiliy - boshqaruv subyektlarining o'zaro hamkorligini takomillashtirish;

4) yoshlarning turli ijtimoiy-demografik guruhlar uchun harakat faolligi parametrlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqish;

5) turli yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda yoshlarni rivojlantirish hamda jismoniy va sport tarbiyasi tizimini ishlab chiqish;

6) qulay o'quv -ta'lim muhitini yaratish va yoshlarning ta'lim va kasbiy ijtimoiylashuvi jarayoniga sog'liqni saqlash texnologiyalarini tadbiq etish.

T.Ye.Fertikova sog'liqni saqlash texnologiyalari tushunchasi ostida yoshlarning jismoniy, ruhiy, hissiy, intellektual salomatligini saqlash va mustahkamlash uchun sharoit yaratadigan tizimni tushunadi. Adabiyotda "sog'liqni saqlovchi texnologiyalar" tushunchasining sinonimi sifatida ko'pincha "salomatlikni shakllantiruvchi ta'lim texnologiyalari" atamasi qo'llaniladi.

Talabalar haqida fikr yuratayotganimiz sababli, avvalo, sog'liqni saqlash ta'lim texnologiyalari haqida gapirishimiz zarur, bu texnologiyalar asosida biz yoshlarni sog'lomlashtirish madaniyati, jismoniy madaniyat va sport faoliyatiga yo'naltirish, sog'lom turmush tarzini olib borish uchun motivatsiyaga hissa qo'shadigan shaxsiy fazilatlarini shakllantirish, shuningdek, salomatlikni shakllantirish, saqlash va mustahkamlashga qaratilgan barcha psixologik- pedagogik va ijtimoiy-pedagogik texnologiyalar, dastur va uslublarni tushunamiz.

Bizning fikrimizcha, agar qo'llaniladigan pedagogik tizimning amaliyotga joriy etilishi o'quvchi va o'qituvchilar salomatligini saqlash muammosini hal qilsa, o'shandagina o'quv-ta'lim jarayoni jismoniy madaniyat-sport va sog'liqni saqlash o'quv-ta'lim jarayoni ta'lim texnologiyalariga muvofiq amalga oshiriladi, deb aytishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash lozimki, sog'liqni saqlash texnologiyalari shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *Мамвеев Л.П.* Теория и методика физической культуры. - Москва: Физкультура и спорт, 1991. — 543 с.
2. *Мамвеев Л.П.* Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. Киев, Москва: Физкультура и спорт, 1999. — 318 с.
3. *F.A. Kerimov.* Sport kurashi nazariyasi va uslubiyati. Toshkent – 2008 yil.
4. *N.A.Tastanov.* Kurash turlari nazariyasi va uslubiyoti. Sano nashriyoti Toshkent – 2017 yil
5. *Sh.Mirzaqulov.* Belbog'li kurashi nazariyasi va uslubiyati. Toshkent – 2013 yil
6. *Sh.Arslonov., A.Tangriyev.* Kurash turlarining musobaqa qoidalari, 2016 yil.
7. *K.Yusupov.* Kurash halqaro qoidalari, texnikasi va taktikasi. Toshkent – 2005 yil
8. *Sh.Tursunov.* Yunon-rim kurashi nazariyasi va uslubiyoti 2018 yil Sano nashriyoti
9. *J.Toshnazarov.* Sport pedagogik mahoratini oshirish. 2019 yil Sano nashriyoti.

Axborot manbalar

1. www.ziyonet.uz
2. www.google.uz
3. www.google.ru
4. www.biotexnolog.ru